

Škrabalův překlad Nového zákona*

Ladislav Tichý

Sté výročí narození Pavla Škrabala OP (nar. 1. 11. 1904) je vhodnou příležitostí připomenout si význam tohoto biblického vědce, protože můžeme asi bez váhání říci, že patřil mezi přední české katolické biblisty první poloviny 20. století. Jeho biblická práce měla samozřejmě dosti rozmanitou podobu. Podílel se např. výrazným způsobem na přípravě *Příručního slovníku biblického*, který vyšel v r. 1940 v Praze. Škrabalův význam je však dán především jeho překladem Nového zákona, který vyšel v r. 1948. V tomto příspěvku se pokusím odpovědět na otázku, v čem spočívá význam tohoto překladu. Mám za to, že odpověď nám dá pokud možno výstižná a vyvážená charakteristika Škrabalova překladu, zjištění, v čem je specifický a v čem se liší od svých předchůdců. *Nový zákon* v překladu P. Škrabala vyšel v Olomouci v roce 1948 v dominikánské edici Krystal v nákladu 10 tisíc výtisků.¹ Z dnešního hlediska se to zdá poměrně hodně, ale tehdy to byl spíše menší náklad. Ovšem v té době byl trh už aspoň relativně nasycen, protože od r. 1945 vyšla již dvě jiná katolická vydání Nového zákona: Sýkorův překlad v revizi Hejčlově² a Sýkorův překlad v revizi Hejčlově, který upravil Rudolf Col. Zvláště toto druhé vydání, které bylo vydáno minimálně dvakrát, mělo řádově stotisícový náklad.³ Obě tato vydání (tj. Sýkora-Hejčl i Sýkora-Hejčl-Col) se alespoň jako o výchozí text opírala o latinskou Vulgátu. Škrabalův překlad však výslovně, a to nejen slovně, ale zřejmě i skutečně, vycházel z původního řeckého textu. Tuto skutečnost zvláště připomíná P. Škrabal v Předmluvě ke svému překladu.⁴ Odvolává se na encykliku Pia XII. *Divino afflante Spiritu* z 30. září 1943. Říká, že Pius XII. „s pochvalou se zmiňuje o překladech Písma sv. do mateřštiny z původního jazyka“ a v dalším odstavci hovoří o práci na svém překladu takto: „Vydání řečené encykliky dalo práci nové usměrnění a přispělo k rozhodnutí, aby to byl překlad z původního řeckého textu. Podle toho bylo znovu předěláno, co už bylo do té doby přeloženo.“ Tím je naprosto jasně řečeno, že bez vydání encykliky *Divino afflante Spiritu* by překlad Nového zákona, který P. Škrabal už předtím připravoval, vypadal jinak. Opíral by se – více či méně – o latinskou Vulgátu, jak to bylo běžné u katolických překladů v předcházející době.

Pius XII. ovšem ve své encyklice nepovolil něco, co by bylo předtím zakázáno. Pouze autenticky vyložil smysl dekretu tridentského koncilu o autenticitě latinské

* Tento příspěvek byl přednesen na konferenci o překladateli Nového zákona ThDr. Pavlu Škrabalovi OP (1904–1964), která se konala 27. dubna 2005 na CMTF UP v Olomouci.

¹ *Nový zákon*, z původního textu přeložil a vyložil Dr. Pavel Škrabal, licenciát Písma svatého, Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1948, 496 s., 2 mapové přílohy. Toto vydání obsahuje i poměrně bohaté poznámky k biblickému textu, které jsou dokladem exegetických znalostí P. Škrabala na úrovni jeho doby. Těmi se tento příspěvek nezabývá.

² *Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista*, přeložil Dr. Jan Ladislav Sýkora, upravil Dr. Jan Hejčl, Frýdek: Exerciční dům pro Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1947 (tak na titulní straně, v tiráži uveden rok 1946).

³ Vydání překladu Nového zákona v Colově úpravě z r. 1947 (*Nový zákon*, Sýkorův překlad v revizi Hejčlově k tisku upravil, rozčlenil, úvody a poznámkami opatřil dr. Rudolf Col, Olomouc: Velehrad, 1947) mělo podle údaje v tiráži náklad 100 tisíc výtisků.

⁴ *Nový zákon*, s. 7.

Vulgáty. Řekl: „Tuto autenticitu nelze v prvé řadě označit jako kritickou, nýbrž spíše jako právní.“⁵ Na základě toho Pius XII. ve své encyklice současně výslovně připojil, že „dekret tridentského koncilu také nezakazuje, aby se k užívání a prospěchu věřících a ke snadnějšímu chápání Božího slova pořizovaly překlady do živých jazyků i z původních textů, což se, jak víme, na mnoha místech se schválením církevní autority chvályhodně už děje.“⁶ Katolické překlady Bible z originálu existovaly už v předcházející době, jak se o tom zmiňuje i encyklika Pia XII., ale byly spíše výjimkou. Ve Francii např. vycházel od r. 1894 překlad kanovníka Crampona, který se výslovně představoval jako překlad z původních jazyků, ale např. český překlad Starého zákona od J. Hejčla a Nového zákona od J. L. Sýkory⁷ se vázal na latinskou Vulgátu. To vzbudilo – dnes musíme říci oprávněnou – kritiku od nekatolických odborníků, např. u prof. Bedřicha Hrozného.⁸ Také např. jazykově dobrý anglický překlad Nového zákona (vydaný r. 1945) od Ronalda Arbuthnotta Knoxe (je to „páter Knox“ J. Škvoreckého) byl pořízen podle Vulgáty (pověření od anglických katolických biskupů dostal r. 1939⁹). U nás J. Hejčl vydal začátkem 30. let 20. století překlad některých knih Nového zákona z původního textu,¹⁰ ale překlad P. Škrabala představuje v českém katolickém prostředí opravdu výrazně nový počín.

Ve své předmluvě P. Škrabal říká, že svůj překlad opíral o text v komentářích řady Études bibliques (ty obsahovaly kromě francouzského překladu také řecký text), o vydání E. Nestleho a *Novum Testamentum graece et latine* od A. Merka.¹¹ Ve všech případech šlo tedy jednoznačně o řecký text, především ve dvou tehdy nejrozšířenějších edicích, tj. E. Nestleho a A. Merka. I když Merkovo vydání obsahovalo také text latinské Vulgáty, o tu se P. Škrabal jednoznačně neopíral. Lze to poznat např. z překladu textu Mk 9,29, kde Ježíš odpovídá na otázku učedníků, proč nemohli vyhnat němeého ducha z nemocného chlapce: „Tento druh nemůže vyjít jinak než modlitbou“. Vulgáta měla „modlitbou a postem“ (*in oratione et ieiunio*). Toto delší čtení, rozšíření i ve většině řeckých rukopisů, připomíná u Škrabala pouze v příslušné poznámce věcná zmínka o modlitbě a postu, ale o samotné existenci delšího textu ve Vulgátě a ve většině svědků textu se nic neříká. Také překlad Lk 24,42 zní podle kritických vydání řeckého textu: „Oni mu pak podali kousek pečené ryby.“ Vulgáta dodává „a plástek medu“ (*et favum mellis*). Na konci 1 Kor, tj. v 1 Kor 16,23, nemá Škrabalův překlad „amen“, které bylo ve Vulgátě. Ani v poznámce ho nepřipomíná. V závěru Janova Zjevení má ovšem Škrabal „amen“, které je rovněž ve Vulgátě. Zde se ovšem opíral zřejmě o Merkovo vydání Nového zákona, kde je ἀμήν také v řeckém textu (Nestleho edice je tady nemá). Že se zde Škrabal nedržel Vulgáty, je však

⁵ AAS 35 (1943): 309.

⁶ Tamtéž.

⁷ Bible česká, 5 sv., Praha: Dědictví sv. Jana Nepom., 1917–25.

⁸ Viz F. NOVÁK, *Jan Nepomucký Hejčl a jeho životní dílo*, Praha: KTF UK, 1999, s. 87. Srovnej tamtéž z katolické strany kritiku profesora V. Šandy, že Hejčl některá místa překládá z původního textu a ne z Vulgáty!

⁹ Viz H. WOLTER, „Knox, Ronald Arbuthnott,“ *Lexikon für Theologie und Kirche*, ed. K. Rahner a J. Höfer, sv. 6, 2. vyd., Freiburg: Herder, 1961, sl. 361n.

¹⁰ Viz např. J. HEJČL, *Do Soluně a do Galatie: Dva listy sv. Pavla Thessaloničanům a jeden list Galatům*, Olomouc: Sestry dominikánky, 1933; J. HEJČL, *Dvakrát do Korintu: První a druhý list sv. Pavla Korintánům*, Olomouc: Sestry dominikánky, 1934.

¹¹ 1. vydání Merkovy edice vyšlo v Římě v r. 1933.

poznat rovněž z toho, že jeho překlad nemá v závěrečném pozdravu (Zj 22,21) „se všemi vámi“ jako Vulgáta, ale jen „se všemi“, jak to odpovídá kritickým vydáním řeckého textu.

Toto základní zakotvení v řeckém textu bylo jistě také příležitostí překládat novým způsobem a nevázat se na mnohé tradiční obraty známé z dřívějších překladů Nového zákona. Zásadu, kterou se P. Škrabal řídil při překládání, vyjádřil v Předmluvě takto:

Nejde totiž jen o to, aby byl vystižen pravý smysl, ale také o to, aby nebyly opominuty mnohé jemnosti svatopisců. Vždyť ve všem je uchován duch Boží. Proto třeba býti v překládání co nejvěrnější, zároveň však přízpůsobivý jazykovým potřebám doby.¹²

Tato krátká informace neříká nic přesného o tom, jakými teoretickými zásadami se P. Škrabal při překládání řídil. Nevíme, zda a jaké vzory měl nebo zda se opíral o určitou teorii překladu, zvláště o názory na překládání Nového zákona, které se začaly uplatňovat už v širší míře v první polovině 20. století. Opíraly se hlavně o teze A. Deißmanna, který zdůrazňoval, že Nový zákon byl napsán jazykem, kterým se běžně hovořilo v Římské říši v 1. století po Kr.¹³ Každopádně se ovšem zdá, že takovýmto chápáním jazyka Nového zákona byl P. Škrabal alespoň nepřímě ovlivněn. Z hlediska úrovně jazyka lze snad říci, že Škrabalův překlad Nového zákona odpovídá asi vyšší rovině tehdejšího běžného spisovného českého jazyka, který se užíval při polooficiálních nebo veřejných projevech, v učebnicích apod. Jsou v něm hojně zastoupeny infinitivy zakončené na -ti, což odpovídalo tehdejšímu úzu v oficiálnějších jazykových projevech, včetně učebnic, i když u některých spisovatelů (jako např. u K. Čapka) byly infinitivy na -ti poměrně vzácné už v předcházejících desetiletích. Ani z dnešního hlediska nemůžeme ovšem jazyk překladu P. Škrabala označit jako archaický. Najdeme jistě některé příklady staršího jazykového úzu, když se díváme dnešními očima. Kromě uvedených infinitivů je to např. genitiv záporový, který lze nalézt např. ve známém textu 1 Kor 13,1: „Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale neměl lásky...“ V 13,2 je však „ale lásku neměl“, v 13,3 ovšem opět „neměl lásky“.

Především slovosled Škrabalova Nového zákona se jeví jako velmi živý, vědomě se vyhýbá jakékoliv archaičnosti. Tak Ježíšova slova na kříži, jak jsou zachycena v Mk 15,34 a Mt 27,46, zde znějí: „Můj Bože, můj Bože, proč jsi mě opustil?“ I dnes by se sneslo (jako např. v liturgickém a ekumenickém překladu) „Bože můj, Bože můj...“. Tzv. *Šema* (Dt 6,4n.) v Ježíšově odpovědi na otázku po prvním přikázání v Mk 12,29n. je vyjádřeno: „Slyš Izraeli! Pán, náš Bůh, jest jediný Pán, a miluj Pána, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou myslí a vši svou silou.“ Není zde žádná snaha (jako např. v ekumenickém překladu) naznačit, že tento text už měl za sebou určitou dobu trvání i v době vzniku Nového zákona. Starší jazyk připomíná jen tvar sponového slovesa „jest“. Také Ježíšova citace Žl 118,22n. v Mk 12,10n. a par. nevypadá nijak archaicky: „Kámen, který zavrhli stavitelé, ten se stal kamenem úhelným? Pán to učinil a je to podivuhodné v našich očích?“ Tento na první pohled docela přijatelný slovosled, bychom však po rozlišení tzv. tématu a rématu spíše

¹² *Nový zákon*, s. 7.

¹³ Viz A. DEIßMANN, *Licht vom Osten*, 4. vyd., Tübingen: J. C. B. Mohr, 1923 (1. vyd. 1908).

opravili na: „Kámen, který stavitelé zavrhli...“, jak mají snad všechny novější české překlady (a třeba také slovenský liturgický překlad). Škrabal se zde drží ve skutečnosti slovosledu řeckého textu (ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες), který odpovídá přesně také znění Septuaginty. Ta je pak zřejmě ovlivněna slovosledem hebrejského originálu.

Tím jsme se dostali do oblasti věrnosti překladu vůči originálu. Alespoň obecně se dá říci, že P. Škrabal o věrnost vůči řeckému textu Nového zákona vědomě usiloval. To jistě nemusí znamenat, že jeho řešení je vždy naprosto zdařilé. Ale zmíněnou snahu dokumentují např. historické prezenty, které Škrabal pravidelně jako takové vyjadřoval také v češtině. Např. Mk 15,24 v jeho překladu zní: „I ukřižují ho a rozdělí si jeho šaty; losují o ně, co si má kdo vzít.“ Historické prezenty řeckého textu převádí zde Škrabal pomocí dokonavého vidu. A tak je tomu ve většině případů. Viz např. Mk 10,46a: „Přijdou pak do Jericha.“ nebo Mk 11,27: „A přijdou znovu do Jerusalema.“ To se dá obhájit alespoň obecně tím, že historický prézens v řečtině často nahrazuje aorist.¹⁴ V češtině je dokonavé sloveso v historickém přítomnu možné, ale ne jediné správné a vždy vhodné.¹⁵ Určitou obměnu překládání historického přítomnu najdeme např. v Mk 10,42: „Tu Ježíš je přivolaal a praví jim...“ Tak se objevuje „praví“ také např. v Mt 8,4 a 8,20. Ale v Mt 4,6 je stejný tvar λέγει přeložen „řekne“, v Mt 4,10 pak „pravil“ a v Mt 4,19 „řekl“. Proti obměně sloves nelze snad vznést závažnější námitku, ale historický prézens bychom v češtině asi spíše nedoporučili. Působí aspoň na některých místech poněkud zvláště, zejména ve formě dokonavého vidu. Srov. např. Mk 3,13 ve Škrabalově překladu: „Potom vystoupí na horu a zavolá k sobě ty, které sám chtěl...“

Tak jsme se částečně dotkli otázky vyjadřování slovesného vidu. Nelze samozřejmě úplně snadno zodpovědět otázku, jak se Škrabalův překlad zhostil obtížného úkolu správně reprodukovat vidovou stránku slovesných tvarů řeckého originálu Nového zákona, protože to není jednoduchý problém. Ale můžeme minimálně konstatovat, že i tuto oblast měl přinejmenším na zřeteli. Tak ve Sk 20,35 má znění Ježíšových slov, která bývají počítána mezi tzv. agrafa, „Blaženější je dávatí než brátí“, jak to odpovídá přítomným infinitivům v řeckém textu (διδόναι a λαμβάνειν). Sýkorův překlad v revizi Hejčlově (1946) měl ještě: „Blaženěji jest dáti než brátí“ (Kralická bible zde má: „Blahoslaveněji jest dáti nežli brátí.“). Ovšem v Mt 25,35 Škrabalův překlad má „dali jste mi jísti“, ačkoliv v řeckém textu je infinitiv aoristu φαγεῖν (O. Petrů potom přeložil „dali jste mi najíst“, což pochválil ve své recenzi např. F. Kopečný,¹⁶ i když jinak kritizoval častý dokonavý vid v překladu O. Petrů). Na druhé straně Škrabal samozřejmě respektuje vyjadřování češtiny, když má ve Zj 22,10 „Nezapečetuj prorocká slova této knihy“ a nedopouští se chyby, která je např. v překladu „Nová smlouva“ („Nezapečet slova prorocství tohoto svitku“), protože v češtině je bezpříznakový

¹⁴ Srov. např. B. M. FANNING, *Verbal Aspect in New Testament Greek*, Oxford: Clarendon Press, 1990, s. 228: „...the historical present appears more frequently as a substitute for the *aorist* in recording an event in simple, not progressive, narration“, ale tento autor (tamtéž) současně – v souladu s jinými autory – zdůrazňuje, že z hlediska vidu má historický prézens neutrální charakter („its aspectually neutral meaning“); S. E. PORTER, *Verbal Aspect in the Greek of the New Testament, with Reference to Tense and Mood*, New York: Peter Lang, 1989, s. 195, pokládá historický prézens za vidově nedokonavý („aspectually imperfective“).

¹⁵ Srov. např. F. KOPEČNÝ, *Základy české skladby*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 103.

¹⁶ F. KOPEČNÝ, „Nad nejnovějším překladem Nového zákona,“ *Studie*, 1969, č. 4 [20], s. 507–516, zde 514.

záporný rozkaz (zákaz) ve vidu nedokonavém, i když řečtina má aorist. Najdeme ovšem místa, kde Škrabal překládá participium aoristu, jako by vyjadřovalo současný děj. Např. v Mk 15,35 má „Když to slyšeli někteří z přítomných, řekli...“ (O. Petřů: „Když to uslyšeli, někteří...“, protože v řečtině je ἀκούσαντες). Podobně o kousek dále v 15,39: „Když viděl setník...“ (ἰδών). (O. Petřů má „uviděl“.¹⁷) V Mt 28,19 je v řeckém textu: μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. Škrabal přeložil víceméně tradičně: „učte všechny národy“, ale O. Petřů potom formuloval „získejte za učedníky všechny národy“, zřejmě aby pomoci vidu vyjádřil odpovídajícím způsobem imperativ aoristu v originálu. Chápání tohoto slovesného tvaru může být však i odlišné (srov. ČEP: „získavejte mi učedníky“¹⁸). Příklady na slovesný vid by se daly jistě rozmnožit. Ale jak už bylo řečeno, u vyjádření vidu se nejedná o jednoduchou otázku a názory se budou lišit podle osobního jazykového citu pro češtinu.

Byl zde zmíněn překlad Nového zákona od Ondřeje Petřů.¹⁹ Ten vlastně stavěl na překladu P. Škrabala a snažil se ho vylepšit. Ale ve srovnání s O. Petřů musíme říci, že překlad P. Škrabala má viditelné plus v tom, že je mnohem strážlivější a snaží se opravdu věrně držet řeckého textu. Nejsou v něm opisy, které jsou podle mého názoru zcela zbytečné. P. Škrabal má v 1 Kor 12,28n. a Ef 4,11 „proroky“, zatímco Petřů opisuje pomocí „(kazatelé) mluvící pod vlivem vnuknutí“. Ve Škrabalově překladu se poměrně velmi málo objevují závorky, které by měly naznačovat přidání textu oproti originálu, aby byl zachován logický smysl. Pokládám to za dobrou známku překladatele, protože si myslím, že takové doplnění by mělo být jen tam, kde v původním textu je skutečně věta, v níž např. není obsazeno některé tzv. povinné valenční místo a ne tam, kde v češtině musíme nějaké slovo přidat, ale řečtina to nevyžaduje. Tento rys Škrabalova překladu je třeba vyzvednout, i když jeho snaha o přesnost nemusela být vždy korunována nejlepším výsledkem. Jeden příklad z této oblasti: „v tom ve všem víc než vítězíme“ v překladu Řím 8,37 dává podle mého soudu málo logický smysl, i když je zde právě snaha věrně přeložit sloveso ὑπερνικῶμεν. Srozumitelnější by asi byl překlad „naprosto vítězíme“.

Mohli jsme provést jenom určité „sondy“ do Škrabalova překladu Nového zákona. Ale domnívám se, že i to umožňuje učinit určitou charakteristiku jeho překladatelské práce. Pro překlad Nového zákona P. Škrabala jsou charakteristické dva body. První je dostatečně jasný. Škrabalův překlad je první publikovaný katolický překlad Nového zákona, který vědomě a důsledně vychází z řeckého textu Nového zákona. Druhý bod vyplývá z našich předcházejících „sond“. Je to úsilí o živý a srozumitelný jazyk překladu, který se neváže na tradiční obraty a formulace, ale snaží se být věrný originálu. Z historického hlediska je ten první bod asi důležitější a měl by zůstat v dějinné paměti. Ale ani ten druhý bod by neměl být zapomenut. Vlastně každý

¹⁷ Participium aoristu ovšem může vyjadřovat i současnost, jak je vidět na v Novém zákoně mnohokrát se opakující vazbě ἀποκριθεὶς εἶπεν, která nevyjadřuje dva po sobě jdoucí děje, ale pouze jeden děj.

¹⁸ Že se jedná o obecný příkaz, je jasné. Ten bývá v řečtině často vyjádřen aoristem. Ale asi správně říká FANNING, *Verbal Aspect*, s. 369, o tomto způsobu vyjádření rozkazu: „The focus is on the end-point of the action even though the command is a general precept.“ Z tohoto hlediska se jeví překlad ČEP jako méně správný.

¹⁹ Jeho překlad celého Nového zákona: *Nový zákon*, z původního řeckého znění přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Ondřej M. Petřů O.P., řádný profesor papežské Univerzity svatého Tomáše, Řím: Křesťanská akademie, 1968.

překlad je třeba pokládat za provizorní, protože vždy může existovat překlad, který je ještě lepší. Práce na překladu tak nikdy nekončí. O biblických překladech to jistě platí v plné míře. Ale je třeba si připomínat důležité počiny na této cestě k lepšímu překladu a vracet se k nim. Překlad Nového zákona od P. Škrabala, který pro nepřízeň doby zůstal jaksi ve stínu dalších překladů, by neměl zapadnout, ale měl by zůstat důležitým pomocníkem (samozřejmě také varovným) a významnou oporou při snaze co nejlépe tlumočit poselství Nového zákona.

Pavel Škrabal's Translation of the New Testament

Keywords: New Testament; Biblical translations; Škrabal, Pavel (1904–1964)

Abstract: The translation of the New Testament into Czech by the Dominican P. Škrabal (published in 1948) was the first Catholic version of the New Testament in Czech made on the basis of the Greek text. Formerly, the Catholic translations of the Bible into Czech, as well as into other languages, were made (with few exceptions) from the Latin Vulgate. The encyclical of Pope Pius XII *Divino afflante Spiritu* (1943) gave a strong stimulus for translating the Bible from the original languages. P. Škrabal made his translation consequently from the Greek text. For example, he also tried to reproduce faithfully the aspectual facet of the Greek original. The Czech language of his version is fresh and understandable, on a level comparable to the language of textbooks or semi-official documents of his time, but mostly independent of traditional biblical terminology. Although other later Czech translations of the New Testament reached a greater circulation and acquaintance, P. Škrabal's work should not be forgotten, not only as a milestone in history, but also as a means of reference for further translators of the New Testament into Czech.